

Hertenbiefstuk

Het edelhert als natuurdoel

Heilige huisjes kom je overal tegen. Het zijn van die zaken die onwrikbaar lijken maar waartegen ook van tijd tot tijd eens flink moeten worden aangeschopt. Alleen al om iedereen eens wakker te schudden en kritisch te laten beoordelen hoe heilig deze huisjes moeten zijn. Ook in het natuurbeheer zijn heilige huisjes te vinden, zoals het edelhert. Eén die trouwens pas zeer recent heilig is verklaard. Uit naam van dit dier worden steeds meer projecten opgeblazen tot grootse omvang. Maar waarom en door wie is dit edelhert zo'n belangrijk natuurdoel geworden? En wat zijn hiervan de gevolgen? Deze vragen staan centraal in dit artikel.

Een onderwerp dat gaat over natuur begint vaak met de vraag: wat is natuur? Een vraag die al eeuwenlang gesteld wordt en die ook in de toekomst veelvuldig gesteld zal worden. Ook een vraag waarop nooit een eenduidig antwoord zal worden gegeven. Iedereen heeft immers andere ideeën over wat natuur is, hoe natuur er uit moet zien en welke natuur beschermd moet worden. Om een discussie over wat wel en wat niet natuur is te vermijden, zullen we in dit verhaal ingaan op natuur zoals dat in het natuurbeleid is vastgelegd. De huidige visies van het Nederlandse natuurbeleid zijn voor een groot deel terug te voeren op de ideeën uit het Natuurbeleidsplan uit 1990. Hierin werd een koers uitgezet om de achteruitgang van natuur in Nederland te bestrijden door het ontwikkelen van nieuwe natuur. Niet langer werd genoeg genomen met het beschermen van wat we hebben; er moest ruimte worden gemaakt om de bestaande natuurgebieden uit te breiden en nieuwe natuurgebieden te ontwikkelen. Een ander belangrijk punt uit deze nota was ook het verbinden van deze gebieden. Natuurgebieden in Nederland zijn vaak klein, maar door ze te verbinden kan een groot netwerk ontstaan. Een netwerk van natuurgebieden

dat meer is dan de som van de losse delen. De ecologische hoofdstructuur (EHS) was geboren.

In de jaren negentig zijn veel organisaties, zowel overheden als allerlei andere organisaties, aan de slag gegaan met de realisatie van de ecologische hoofdstructuur. Dit heeft er toe geleid dat het totaal areaal aan natuurgebieden in Nederland flink is toegenomen. De realisatie van de Ecologische Hoofdstructuur kent echter ook problemen. Ondanks een flinke toename van het areaal natuurgebied is de kwaliteit van de natuur nog lang niet op het gewenste niveau. De negatieve invloeden van verzuring, vermisting en verdroging blijven onverminderd groot. Veel beleid is bij papieren beleid gebleven. Zo zijn bijvoorbeeld de ecologische verbindingzones wel in allerlei nota's terug te vinden, maar is slechts een klein deel ervan ook daadwerkelijk gerealiseerd. Ook de hoeveelheid en de kwaliteit van het groen in de woonomgeving is een zorgenkindje dat extra aandacht nodig heeft. Om de implementatie van het natuurbeleid een extra impuls te geven is in de nota Natuur voor Mensen, Mensen voor Natuur, de mens centraler gesteld. Enerzijds krijgen mensen in ons land meer verantwoor-

Raoul Beunen

Leerstoelgroep Landgebruiksplanning WUR
raoul.beunen@wur.nl

delijkheid voor natuurbescherming, dit is dus duidelijk niet alleen een taak van de overheid. Anderzijds is natuur er ook nadrukkelijk voor de mens. Het moet bereikbaar en toegankelijk zijn, mensen moeten er van kunnen genieten. Om het belang van ecologische verbindingen te benadrukken wordt in deze nota sterk ingezet op robuuste verbindingen. Met hernieuwde kracht moeten alsnog de cruciale verbindingen tussen natuurgebieden gerealiseerd gaan worden. In dit verband wordt het edelhert ook een aantal maal genoemd als indicatorsoort voor deze robuuste verbindingen.

Een van de belangrijkste redenen waarom de realisatie van de ecologische hoofdstructuur op delen moeizaam verloopt is de financiering. Het kost immers veel geld om grond aan te kopen en als natuurgebied in te richten; meer geld dan dat er voorhanden is. Diverse natuurbeschermingsorganisaties (natuurmonumenten, staatsbosbeheer, WNF, 'de landschappen' en kleinere, meer lokale organisaties) en allerlei overheidsorganisaties strijden om deze beperkte financiële middelen. Suf beleid, dat zich bijvoorbeeld richt op blauwgraslandjes of op zeggekorfslakken werkt dan niet. Grootse plannen die erop gericht zijn om bijvoorbeeld zeearenden of otters weer onderdeel van de Nederlandse natuur te maken werken wel. Aansprekende en uitdagende visies zijn nodig. Het is veel gemakkelijker om geld los te krijgen voor diersoorten die iedereen kent dan voor natuurdoelen die minder aansprekend zijn. Ook bestuurders en financiers zijn natuurlijk gebaat bij positieve aandacht. De publieke opinie is daarbij van groot belang. De mens heeft immers een belangrijke rol gekregen in het natuurbeleid en de overheid wil graag laten zien dat er in dit kader positieve dingen gebeuren. Daarnaast zijn natuurbeschermingsorganisaties voor hun financiering voor een groot deel afhankelijk van hun leden. Ambitieuze projecten met mooie folders spreken beter aan bij het grote publiek en leiden

daarmee hopelijk tot meer leden. Voor natuurbeschermingsorganisaties zijn aansprekende projecten dan ook van groot belang. Kleine beestjes of plantjes spreken dan niet voldoende aan en bieden bovendien te weinig uitdaging. Dieren zoals otters, bevers, zeehondjes, gallows of koniksparden doen dit wel. Dergelijke dieren worden ook steeds vaker gebruikt als symbool voor natuurontwikkelingsprojecten. Aan de ene kant stralen deze dieren wildernis uit, aan de andere kant zijn het ook dieren met een hoge aaibaarheidsfactor. Ze zijn aansprekend, stoer, herkenbaar en populair. Dieren in het bezit van de X-factor dus. Door gebruik te maken van deze diersoorten kunnen de anders suffe natuurontwikkelingsprojecten dus een stuk flitsender gemaakt worden. Niet voor niets krijgt een uit Artis ontsnapte pelikaan die rondzwemt in de Oostvaardersplassen momenteel aandacht in het nieuws. Hetzelfde geldt voor de "poema" die afgelopen zomer rondzwierf op de Veluwe.

Ook het edelhert heeft de gewenste X-factor en dit beest leent zich dan ook uitstekend om centraal te worden gesteld in allerlei plannen. Of het nu gaat om ecoducten die overal gebouwd moeten worden, verbindingzones van de Veluwe naar de rivieruiterwaarden, de ontwikkeling van beekdalen zoals in Renkum of het verbinden van de Oostvaardersplassen met de rest van de wereld, overal duikt het edelhert als belangrijke doelsoort op. Tegelijkertijd verdwijnen hiermee andere natuurdoelen echter naar de achtergrond. Weliswaar wordt vaak het argument gebruikt dat in het voetspoor van het edelhert ook allerlei andere soorten profiteren van het project, maar dat lijkt meer bijzaak dan hoofdzaak te zijn. De vraag is bovendien of je voor die andere natuurdoelen dezelfde verbindingen en ecoducten, met dezelfde omvang nodig hebt of dat andere maatregelen wellicht beter zouden zijn. Het lijkt er dan ook sterk op dat het edelhert langzaam een natuurdoel op zich aan het worden is. Het dier biedt volop de

mogelijkheid om allerlei grootse en aansprekende projecten uit te voeren. Het is een hele business op zich, de 'edelherten-robuuste-verbindingen-structuur'. Verspreid door heel Nederland worden verbindingzones en ecoducten gepland voor deze soort. De initiatiefnemers hebben hiermee de zo graag gewilde grote projecten, aannemers mogen grote bouwwerken realiseren en ecologische onderzoekers krijgen nog meer geld om dit alles te onderbouwen met mooie rapporten. Iedereen blij dus. Maar het gaat hier wel om belastinggeld; geld dat door de burgers is opgebracht en dat zo efficiënt en effectief mogelijk ingezet zou moeten worden. En de vraag is dan inderdaad of dergelijke projecten, speciaal voor edelherten, wel zo noodzakelijk zijn. En het gaat hier om miljoenen. Een eenvoudig ecoduct kost al snel een paar miljoen, bij een wat groter project zoals bijvoorbeeld de natuurbrug in Soest of het project in het Renkums Beekdal gaat het om tientallen miljoenen. Reken maar eens uit wat al deze projecten tezamen kosten. En dan zitten daar niet eens de kosten van al die ambtenarenuren bij. Of de kosten van de glossy folders om al die projecten aan het publiek te verkopen.

Maar willen we wel zoveel geld uitgeven om deze diersoort door heel Nederland rond te laten rennen? Zoveel geld voor een paar projecten? Niet voor niets komt er steeds meer kritiek op dit soort dure initiatieven! Deze critici hebben geen bezwaar tegen natuur en natuurontwikkeling, maar wel tegen het feit dat al dit geld aan één specifieke diersoort wordt besteed. En ook nog een diersoort die voorheen nooit gezien werd als belangrijke doelsoort voor de Nederlandse natuur. In de ogen van deze critici wordt momenteel dan ook in naam van natuur veel belastinggeld over de balk gesmeten! Vanuit deze redenatie is in de gemeente Soest zelfs een referendum gehouden met als onderwerp een ecoduct. De initiatiefnemers van dit referendum vonden het namelijk belachelijk dat de

gemeente 21 miljoen uitrok voor de bouw ervan. Uiteindelijk was de opkomst van het referendum net iets te laag waardoor met de uitslag ervan, een duidelijk NEE, niets gedaan hoeft te worden. Niet dat het overigens iets had uitgemaakt, het besluit om het ecoduct aan te leggen was al lang genomen.

Een krantenartikel dat in oktober 2005 in het Algemeen Dagblad¹ stond met als titel "Wild van de weg", gaat over de kritiek die op het edelhertenbeleid wordt gegeven. Zowel voor- als tegenstanders komen aan het woord en het wordt al snel duidelijk dat ze het niet met elkaar eens zullen worden. Het edelhert dat vroeger vooral als jachtwild op de Veluwe rondliep en daarna als biologische grasmaaier is ingezet in natuurgebieden, heeft ondertussen een vaste schare supporters achter zich gekregen. Supporters die alles op alles zetten om speciaal voor dit dier natuurontwikkelingsprojecten grootser, ruimer en duurder te maken. Kritiek hierop wordt niet geaccepteerd. Alle kenmerken van een heilig huisje dus.

Vanuit de visies van het natuurbeleid is het logisch dat flink wordt ingezet op het verbinden van natuurgebieden en het mitigeren van de barrières die er zijn. Hiervan profiteert niet één soort, maar meerdere soorten. Dat dit soort maatregelen heel goed kunnen werken heeft de das laten zien. Deze diersoort kwam in Nederland zwaar onder druk te staan door de aanleg van wegen. Een groot deel van de populatie werd hierop doodgereden. Met het uitrasteren van wegen is het aantal doodgereden dieren sterk teruggedrongen. Bovendien is met de aanleg van dassentunnels ervoor gezorgd dat deze wegen voor de das geen barrière meer vormden. Dankzij deze maatregelen heeft de soort zich goed kunnen herstellen en is hij tegenwoordig weer een stuk algemener. De aanleg van ecoducten en verbindingzones kan voor diverse diersoorten een vergelijkbaar effect hebben. De vraag is echter of dit altijd de beste oplossingen zijn. Vaak kan het vergroten en verbeteren van bestaande leefgebieden veel positiever uitwerken.

Voordat er maatregelen genomen worden, moeten dus eerst de mogelijke alternatieven op een rij worden gezet. Alleen dan kan effectief en efficiënt met de beperkte middelen worden omgegaan. Daarnaast is een belangrijke vraag wie er bepaalt voor welk doel het gemeenschapsgeld wordt ingezet. Het referendum in Soest heeft laten zien dat mensen twifelen aan de democratische basis van dergelijke besluiten.

Terwijl aan de ene kant dus miljoenen worden ingezet om de natuur in Nederland van meer kwaliteit te voorzien, worden elders in Nederland de laatste restjes natuur die we nog hebben welhaast zonder problemen volgebouwd. Nog een spoorlijn, geen probleem. Nog meer bedrijventerreinen, geen probleem. Een tweede maasvlakte, geen probleem. Gas boren in de waddenzee, geen probleem. Ondanks strengere Europese richtlijnen worden dergelijke projecten zelden helemaal stopgezet. Ze lopen hooguit wat vertraging op. Natuurwaarden die ver-

dwijnen worden elders wel gecompenseerd. Bijvoorbeeld met de aanleg van een ecoduct, dan kunnen onze hertjes ook hier weer fijn rondlopen. Vanuit deze wat cynische houding lijkt het natuurbeleid in Nederland steeds meer tuinieren geworden. Doel is een mooie tuin waar de Nederlander in kan wandelen en fietsen en waar de echte tuinman zich in zijn eigen hoekje heerlijk kan uitleven op moeilijke natuurdoeltypen. Een tuin waarin het volk mag komen kijken hoe goed de tuinmannen het wel niet doen. Als pronkstukken van deze tuin worden steeds vaker de edelherten gebruikt. Dit edelhert is zo een mooi reclamebord om het product 'natuur' te verkopen. Want stiekem lijkt het er wel op dat natuur net als het voetbal van het volk is afgenomen, waarna het vervolgens met veel reclame weer terugverkocht kan worden.

Ondanks de successen van het Nederlandse natuurbeleid zijn er dus wel wat kanttekeningen te plaatsen. Met name de extreem hoge kosten die een doel-

soort als het edelhert met zich meebrengt en de redenen waarom dit gebeurt, zorgen voor de nodige vraagtekens. Geld dat voor dit soort projecten wordt gebruikt, kan immers niet op een andere manier worden ingezet. Met dit soort kritiek kan het fundament onder het heilige huisje edelhert langzaam aan het wankelen worden gebracht. Want wie vindt het nu zo belangrijk dat edelherten overal in Nederland vrijelijk rond kunnen lopen en dat ze zonder probleem van A naar B kunnen? En moet hier inderdaad zoveel miljoenen euro's aan belastinggeld aan besteed worden? Bedenk eens wat je zelf met al dat geld zou kunnen doen! Ook voor de natuur in Nederland! En mocht je dan nog wat overhouden, ga dan eens lekker dineren in een wildrestaurant op de Veluwe. De hertenbiefstuk schijnt heerlijk te zijn!

Noot

¹ Brendel, C., 2005. Wild van weg. Algemeen Dagblad, zaterdag 8 oktober.

Bronvermelding Foto's

- <http://www.wormschumacher.demon.nl>

- Rianne Knoot

Summary

Raoul Beunen wonders in this article why and how the red deer (*Cervus elaphus*) has become a key species in nature policy. Initially only used as a grass mower in Dutch nature policy, the red deer is nowadays a flagship species for the national ecological network of the Netherlands and is used for the realization of all kinds of major nature projects. Recently many critics doubt whether this is the right way of planning nature. After all, there are other ways to improve nature, instead of only connecting nature areas through very costly wildlife passages.